

RIIGIKOHUS
*****

ÕIGUSTEABE- JA KOOLITUSOSAKOND

**Riigikohtu praktika kriminaal- ja väärteoasjades
jaanuar–aprill 2019**

Aktuaalse praktika ülevaade

Marin Sedman
peaspetsialist

Tartu
2019

SISUKORD

1. STATISTILINE ÜLEVAADE	3
2. AKTUAALNE PRAKTIKA.....	4
2.1. MATERIAALÕIGUS	4
2.1.1. Kuritegelik ühendus KarS § 255 järgi (1-16-6452/340)	4
2.1.2. Võlgniku maksevõime olulise vähenemise või maksejõuetuse põhjustamine KarS § 384 järgi (1-16-4665/224).....	6
2.1.3. Vara varjamine täitemenetluses KarS § 385 järgi (1-17-7305/38)	7
2.1.4. Süüdistatavale usaldatud pangakaardiga lubatust suuremas ulatuses sularaha pangaautomaadist väljavõtmise kvalifitseerimine (1-18-117/65).....	8
2.1.5. Pikaajalisest vangistusest tingimisi ennetähtaegne vabastamine (1-09-14104/142)	8
2.1.6. Liitkaristuse mõistmine jätkuva süüteo korral (1-17-11432/93).....	9
2.1.7. Arusaamisvõimetus KarS § 141 mõttes (1-18-1247/58).....	9
2.1.8. Integreerunud välismaalase Eestist väljasaatmine (1-17-9941/80).....	10
2.2. MENETLUSÕIGUS.....	11
2.2.1. Pikaajalise vahistuse kestva vajalikkuse hindamine (1-16-2411/677).....	11
2.2.2. Vaimse alaarenguga kannatanu ja tunnistaja ülekuulamine kohtueelses menetluses ja nende ütluste avaldamine kohtulikult arutamisel (1-18-1247/58).....	12
2.2.3. Isikulise tõendiallika ütluste usaldusväarsuse hindamine (1-18-1247/58).....	13
2.2.4. Isiku, kelle suhtes on KrMS § 202 lg 1 alusel kriminaalmenetlus lõpetatud, tsiviilkostjana menetlusse kaasamine (1-16-4665/224)	14
2.2.5. Prokuröri apellatsioonioigus lühimenetluses (1-17-7305/38).....	15
2.2.6. <i>Reformatio in peius</i> keeld väärteomenetluses (4-17-1195/50).....	15

1. STATISTILINE ÜLEVAADE

Riigikohtu kriminaalkolleegium tegi perioodil 01.01.2019–30.04.2019 põhistatud lahendi 12 kriminaalasjas ja 1 väärteoasjas, sealhulgas kolleegiumi kogu koosseisus 1 kriminaalasjas.

Nimetatud perioodil tegi kriminaalkolleegium lahendeid materiaalõiguse osas nii üldosa kui ka eriosaga seotud probleemide kohta. Teiste hulgas käsitas kriminaalkolleegium näiteks liitkaristuse mõistmist jätkuva süüteo korral, väljasaatmise kohaldamist lisakaristusena, kuritegelikku ühendust ning võlgniku maksevõime olulist vähenemist ja maksejõuetuse põhjustamist.

Menetlusõiguse puhul lahendati vaatlusalusel perioodil samuti nii üld- kui ka eriosa küsimusi, sh ütluste usaldusvärsuse hindamist, *reformatio in peius* keeldu väärteomenetluses, pikaajalise vahistuse kestva vajalikkuse hindamist ja prokuröri apellatsioonioigust lühimenetluses.

Kuigi tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendites**. Alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

2. AKTUAALNE PRAKTIKA

2.1. MATERIAALÕIGUS

2.1.1. Kuritegelik ühendus KarS § 255 järgi ([1-16-6452/340](#))

Lahendis [1-16-6452/340](#) selgitas kriminaalkolleegium, et kuritegelikku ühendusse kuulumine ja selle raames toimepandavad üksikkuriteod moodustavad reaalkogumi. Kriminaalkolleegium jäi oma varasemas praktikas, ennekoike **18. jaanuari 2010. a otsuses nr [3-1-1-57-09](#)** väljendatud seisukohtade **juurde kuritegelikku ühendust iseloomustavate tunnuste** osas, kuid selgitas neid täiendavalt.

Toetudes varasemale praktikale¹ selgitas kriminaalkolleegium, et karistusseadustiku (KarS) § 255 kriminaliseerib eraldiseisvalt üksnes kuritegelikku ühendusse kuulumise ning selle ühenduse raames toimepandavad üksikkuriteod tuleb kvalifitseerida ning isikutele süüks arvata vastavalt karistusseadustiku üld- ja eriosa sätetele. Täiendavalt selgitas kriminaalkolleegium, et teisisõnu ei ole kõik kuritegeliku ühenduse liikmed üksikkuritegude toimepanemisel n-ö automaatselt kaastäideviijad. Konkreetse kuriteo võib ühenduse huve silmas pidades toime panna ka üksiktäideviija, kui on täidetud teised kuritegelikku ühendust iseloomustavad tunnused. Kuritegeliku ühenduse ülejäänud liikmed vastutavad üksikkuritegude eest seega vaid juhul, kui on tõendatud nende seos selle teoga kas täideviimise või osavõtu vormis. Kui sellist seost ei tuvastata, on kuritegeliku ühenduse liikme karistusõiguslik vastutus konkreetse individuaalhüve vastu suunatud üksikkuriteo eest välistatud.² Eeltoodu alusel leidis kriminaalkolleegiumi, et **kuritegelikku ühendusse kuulumine ning selle raames toimepandavad üksikkuriteod moodustavad reaalkogumi.**³

Varasemas praktikas⁴ on leitud, et kuritegelikku ühendusse kuulub isik, kes organisatsiooni osana allub selle tahtele ja aitab oma tegevusega kaasa ühenduse eesmärkide saavutamisele. Täiendavalt selgitas kriminaalkolleegium, et **organisatsiooni osaks** olemist võib iseloomustada kui kuritegeliku ühenduse liikmete omavahelist tihedat subjektiivset seost, mis lihtsustab konkreetsete üksikkuritegude toimepanemist ning võimaldab alla suruda või suisa elimineerida personaalse vastutuse tunde, sh ka võimaliku vastumeelsuse konkreetse üksikkuriteo toimepanemise suhtes. KarS § 255 on seejuures nn organisatsioonidelikt, mis tähendab seda, et selle liikmete toimepandud kuriteod peavad olema spetsiifiliselt seotud ühenduse ja selle eesmärkidega. Kuriteo toimepanemise ajal peavad isikud seega tegutsema teadmisega, et nad kuuluvad kriminaalsesse organisatsiooni ning see tegu pannakse toime viimase huvides ja selle eesmärke silmas pidades. Organisatsiooni liikmete omavaheline tihe

---

¹ Varasemas praktikas on kriminaalkolleegium selgitanud, et kuritegeliku ühenduse koosseisuga kaitstakse üksnes avalikku rahu ja julgeolekut kui kollektiivseid õigushüvesid, mitte aga neid individuaalhüvesid, mida kuritegeliku ühenduse tegevuse käigus on kahjustatud. (Vt RKKKm 3-1-1-97-10, p 24.) Kuritegelik ühendus kujutab endast ohupotentsiaali, mis kaasneb juba ühenduse loomisega. (Vt RKKKm 3-1-1-127-13, p 7.) Seega on tegemist formaalse deliktiga, mis tähendab omakorda, et kuriteokoosseis on täidetud pelgalt kuritegelikku ühendusse kuulumisega, mitte nende kuritegude vahetu toimepanemisega, millele kuritegeliku ühenduse tegevus oli suunatud. Vastutus KarS § 255 (aga ka KarS § 256) järgi tuleb seega kõne alla juba siis, kui kuritegeliku ühenduse liikmed ei ole jõudnud veel ühtegi kavandatavat kuritegu toime panna. (Vt RKKKo 3-1-1-57-09, p 13.5.) KarS § 255 puhul on tegemist vältava süüteoga, mis algab kuritegeliku ühenduse liikmeks saamisega ja lõpeb liikmestaatuse lakkamisega. (Vt RKKKo 3-1-1-132-12, p 10).

² RKKKo 1-16-6452/340, p 35.

³ RKKKo 1-16-6452/340, p 36.

⁴ RKKKo 3-1-1-57-09, p 13.1.

seos tähendab üldjuhul ka ühenduse identiteedi olemasolu (n-ö oleme meie ja on nemad), mis võimaldab neil tunda end ühtse, kokkukuuluva tervikuna.⁵

Kuritegelikku ühendust iseloomustab ühe tunnusena ka **organisatsiooni tahe**, millele selle liikmed alluvad. Just eeskätt see ühenduse tahe loob spetsiifilise ohu õiguskorrale, kuna ta ei ole tavajuhtumil ühenduse üksikliikme poolt juhitud ning võimaldab vajadusel suruda üksikliikme tahte tahaplaanile, sh nt vastumeelsuse kuriteo toimepanemiseks. Puuduvad alternatiivid rääkimaks ühenduse tahtest teisiti kui ühenduse (üksik)liikmetele siduva otsustusvõimu olemasolu kaudu. Ühenduses peavad seega eksisteerima selle liikmete poolt tunnustatud ja siduvate otsuste tegemise jaoks pädevad isikud või isikute kogumid. See tahe võib tõepoolest kujuneda ka n-ö demokraatlikul printsiibil, mis väljendub näiteks kogunemises ja hääletamises. Sellisel moel kujunevat ühenduse tahet peavad selle liikmed aga tunnustama, nad peavad seda aktsepteerima ning peavad sellele ka alluma.⁶

Kuritegelik ühendus peab olema **püsiv, kindla struktuuri ja eesmärgiga organisatsioon**.⁷ Seejuures tähendab ühenduse juhi asendatavuse kriteerium muu hulgas seda, et konkreetne kuritegelik kooslus ei saa olla loodud ning koos püsida pelgalt selle liidri autoriteedile tuginevalt, kuna tema ühendusest eemaldamine (nt surm või ka vahistamine) tooks sisuliselt vältimatult kaasa senise organisatsiooni lagunemise. Ühenduse väljakujunenud ja kindel struktuur võimaldab omakorda eksisteerida üksikliikmetest kõrgemal tahtel, seda üksikliikmetele vajadusel peale suruda, neid vajadusel välja vahetada ja asendada ning tegutseda sihipäraselt konkreetse eesmärgi nimel, mis seda ühendust iseloomustab. Kriminaalkolleegium selgitas, et kuigi KarS § 255 lg 1 ei pea alates 1. jaanuarist 2015 kuritegeliku ühenduse jaoks vajalikuks tema loomist varalise kasu saamiseks, siis seaduses kasutatud sõnastus „**tegevus on suunatud**“ viitab üheselt kuritegeliku ühenduse kui organisatsiooni teatud selgepiirilisele eesmärgistatusele. See ühendust iseloomustav ja teda kooshoidev üksikisikuteülene eesmärk tuleb igal üksikjuhul tuvastada sarnaselt varasema praktikaga⁸, ainult selle vahega, et praegu ei ole see piiratud varalise kasu saamisega. Siit joonistub välja üks **selge erisus n-ö tavalisest grupist, kuna kuritegeliku ühenduse jaatamiseks ei piisa pelgalt ühisest tahtlusest kuritegude toimepanemiseks, nagu see on tavalise kaastäideviimise korral**.⁹

Veel selgitas kriminaalkolleegium, et kindla struktuuriga püsivas organisatsioonis peavad seda struktuuri moodustavad isikud olema omavahel teatud **reeglitele allutatud suhtes**. On raske ette kujutada kindlalt toimivat kuritegelikku struktuuri, mille liikmed on omavahel äärmiselt lõdvalt seotud, kuid toimivad siiski n-ö ühtse organismina ühise eesmärgi nimel (s.h üldisele tahtele alludes) ning kujutavad pelgalt enda olemasoluga ohtu avalikule rahule ja julgeolekule. Ka eelnevalt nimetatud ühenduse liikmeid iseloomustav omavaheline subjektiivne seotus eeldab üldjuhul teatud reeglite olemasolu, millele tuginevalt see struktuur moodustub, koos püsib, üksikliikme tahte vajadusel tahaplaanile surub ning seeläbi pürib seotud eesmärkide poole.¹⁰

Kriminaalkolleegiumi hinnangul on oluline eristada kuritegelikke ühendusi eeltoodud iseloomustavate omaduste kaudu selgepiirilistest kaastäideviijate gruppidest, mis võivad olla

---

⁵ RKKKo 1-16-6452/340, p 39.

⁶ RKKKo 1-16-6452/340, p 40.

⁷ Vt ka RKKKo 3-1-1-57-09, p-d 13.2-13.3.

⁸ RKKKo 3-1-1-57-09, p-d 13.4.

⁹ RKKKo 1-16-6452/340, p 42.

¹⁰ RKKKo 1-16-6452/340, p 43.

isegi püsivama liikmeskonnaga ja tegutseda pikema aja vältel, kuid mis ei lähe kaugemale teadlikust ja tahtlikust koostegutsemisest üksikkuritegude toimepanemisel.¹¹

Lisaks kirjutas Riigikohtunik Eerik Kergandberg [konkureeriva arvamuse](#).

2.1.2. Võlgniku maksevõime olulise vähenemise või maksejõuetuse põhjustamine KarS § 384 järgi ([1-16-4665/224](#))

Lahendis [1-16-4665/224](#) selgitas kriminaalkolleegium KarS §-s 384 sisalduvat kuriteokoosseisu objektiivset tunnust „võlgniku maksevõime olulise vähenemise või maksejõuetuse põhjustamine“.

Kriminaalkolleegium viitas varasemale praktikale¹², mille kohaselt KarS § 384 koosseisupärane tegu on võlgniku varalise seisundi kohustustevastane kahjustamine. Varaline seisund tähendab sisuliselt võlgniku vara väärtust ja koosseisu. Varana on käsitatav isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 66 mõttes.¹³ Lisaks leidis kolleegium, et **varalise seisundi kahjustamine võib seisneda mistahes teos, mis vähendab võlgniku vara väärtust või selle vara võõrandatavust (likviidsust).**¹⁴ **Maksejõuetuse põhjustamine saab seejuures kõne alla tulla siis, kui võlgnik ei ole sellise teo toimepanemise ajal veel maksejõuetu. Olukorras, kus võlgnik on juba maksejõuetu, puudub põhjuslik seos teo ja tagajärje vahel ning kõne alla saab tulla maksevõime olulise vähendamise omistamine.**¹⁵

Täiendavalt selgitas kriminaalkolleegium, et maksevõime tähendab isiku varalisest seisundist olenevat suutlikkust täita oma varalisi kohustusi. TsÜS § 66 kohaselt on vara isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum, kui seadusest ei tulene teisiti. Maksevõime sõltub samavõrra nii isiku aktiva väärtusest kui ka kohustuste mahust. **Seega eeldab maksevõime vähenemine vähemalt üldjuhul isiku vara väärtuse vähenemist.** Kriminaalkolleegiumi varasema praktika¹⁶ kohaselt võib vara väärtuse vähenemine seisneda aktiva väärtuse vähenemises või kohustuste mahu suurenemises, vara väärtuse suurenemine aga aktiva väärtuse suurenemises või kohustuste mahu vähenemises. Juhul kui aktiva ja kohustuste maht väheneb või suureneb ühe ja sama summa võrra, siis isiku vara suurus kokkuvõttes ei muutu. Järelikult tuleb võlgniku vara väärtuse muutumise kindlakstegemisel aktiva väärtuse muutumise kõrval alati arvesse võtta ka kohustuste mahu muutumist. Eeltoodust järeldub, et **kui KarS § 384 lg 1 teokirjeldusele vastava käitumise tagajärjel vähenevad võlgniku aktiva ja kohustused samas ulatuses või vähenevad kohustused suuremas mahus kui aktiva - s.t kui võlgniku vara tervikuna ei vähene -, ei saa rääkida ka võlgniku maksevõime vähenemisest.**¹⁷

Veel selgitas kriminaalkolleegium Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. aprilli 2018. a otsuse nr [2-16-18267/52](#) p-s 18 toodut, et olukorras, kus emaühing asutab 100-protsendilise osalusega tütarühingu ja annab asutamisel sellele sissemaksena ja ainsa varana üle kinnistu, ei ole võlausaldajate huvide kahjustamine üksnes selle tehinguga võimalik. Viidatud tsiviilasjas oli pankrotivõlgnikuks oleva äriühingu pankrotihaldur esitanud emaühingule kuuluvate kinnistute tütarühingutele mitterahalise sissemaksena üleandmise lepingute tagasivõitmise korras

¹¹ RKKKo 1-16-6452/340, p 45.

¹² Vt RKKKo 3-1-1-49-11, p 37.

¹³ RKKKo 1-16-4665/224, p 18.

¹⁴ RKKKo 1-16-4665/224, p 18.

¹⁵ RKKKo 1-16-4665/224, p 19.

¹⁶ Vt RKKKo 3-1-1-49-11, p 37.

¹⁷ RKKKo 1-16-4665/224, p 20.

kehtetuks tunnistamise hagi. Kuna tehingu tagasivõitmine pankrotimenetluses on selgelt seotud hagi esemega (st pankrotihaldur peab ära näitama, millise tehingu tagasivõitmise korras kehtetuks tunnistamist ta nõuab), siis tuligi selles tsiviilasjas hinnata üksnes seda, kas mitterahalise sissemakse üleandmise asjaõigusleping oli võlausaldajaid kahjustav või mitte. Teisisõnu oli selle tsiviilasja ese konkreetsete tehingute (kinnistute mitterahaliste sissemaksetena üleandmise tehingute) tagasivõitmine. Kuigi neile järgnenud väidetavalt kahjulike tehingute tagasivõitmine oluaks samuti õiguslikult võimalik, siis seda viidatud tsiviilasjas ei taotletud. Samuti ei olnud kõnealuse tsiviilasja menetluses tuvastatud hilisemate tehingute kahjulikkust.¹⁸ Eeltoodu alusel leidis kriminaalkolleegium, et kui tegu on **mitterahalise sissemaksega**, on viidatud tsiviilkolleegiumi lahendi seisukohad kohased seoses küsimusega, **kas ja kuivõrd võib maksevõimet vähendavaks lugeda 100-protsendilisele tütarühingule vara üleandmise fakti iseenesest, kuid mitte seoses küsimusega, kuidas mõjutasid võlgniku maksevõimet kõik süüdistatavatele etteheidetavad teod kogumis.**¹⁹

2.1.3. Vara varjamine täitemenetluses KarS § 385 järgi ([1-17-7305/38](#))

Lahendis **1-17-7305/38** selgitas kriminaalkolleegium KarS §-s 385 sätestatud füüsilisest isikust võlgniku poolt täitemenetluses võlgniku vara olulises ulatuses varjamist või selle kohta ebaõigete andmete esitamist, kui andmetes kajastatakse vara olulises ulatuses.

Kriminaalkolleegium selgitas, et seadusandja on pidanud vajalikuks KarS §-s 385 sätestatud kuriteokoosseisu sisustamisel tuvastada võlgniku poolt pankroti- või täitemenetluses või ka ajutise halduri ees kas aktiivselt (nt peitmine) või passiivselt (ebaõigete andmete esitamine) varjatava vara olulist ulatust. Seega saab **KarS §-s 385 sätestatud kuriteo koosseisu täita tingimusel, et süüdistatav varjas olulises ulatuses vara, mille arvelt saanuks sissenõuet täita.** Kriminaalkolleegium pidas siiski vajalikuks viidata proportsionaalsuse põhimõttest tulenevale võimalusele välistada karistuse kohaldamine juhtudel, kui see poleks teo asjaolusid silmas pidades ilmselgelt mõõdukas²⁰ ning leidis, et seetõttu ei ole õige täielikult eitada täitemenetluses sissenõutava vara suuruse tähendust, kui võlgnikult täitemenetluses sissenõutav summa on olulisest ulatusest kordades väiksem. Sellisel juhul on asjakohane kaaluda nt kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 202 kohaldamist^{21, 22}.

Kriminaalkolleegium leidis, et **KarS § 385 järgi täidab kuriteokoosseisu vaid selline varjamistegu, mis on toime pandud täitemenetluse ajal.** Samas võib süüdlase käitumine kuriteosündmusele eelnenud või sellele järgnenud ajal anda kaudset teavet, mis aitab mõtestada isiku käitumist kuriteosündmuse ajal²³, näiteks viidata võlgniku tahtlusele oma sissetulekut varjata.²⁴

Kriminaalkolleegium leidis, et täitemenetluse seadustiku § 26 lg-st 1, § 59 lg-st 1 ja §-st 60 tulenevalt **ei sõltu kohtutäituri nõudel välisriigis saadud töötasust teavitamise kohustus asjaolust, kelle pangakontole töötasu laekub ja kas süüdistatavast võlgnikul on arestitav nõue konto valdaja vastu.**²⁵ Välisriigis saadavast töötasust kohtutäituri teavitamata jätmine on varjamistegu KarS § 385 mõttes.²⁶

¹⁸ RKKKo 1-16-4665/224, p 13.

¹⁹ RKKKo 1-16-4665/224, p 14.

²⁰ Vt RKKKo 3-1-1-65-16, p 23.

²¹ Vt nt RKKKo 3-1-1-29-11, p 14 ja RKKKo 3-1-1-85-04, p 16.

²² RKKKo 1-17-7305/38, p 38.

²³ Vt nt RKKKo 3-1-1-93-15, p 74.

²⁴ RKKKo 1-17-7305/38, p 40.

²⁵ RKKKo 1-17-7305/38, p 45.

²⁶ RKKKo 1-17-7305/38, p 47.

2.1.4. Süüdistatavale usaldatud pangakaardiga lubatust suuremas ulatuses sularaha pangaautomaadist väljavõtmise kvalifitseerimine ([1-18-117/65](#))

Lahendis **1-18-117/65** selgitas kriminaalkolleegium, et kannatanu poolt süüdistatavale usaldatud pangakaardiga lubatust suuremas ulatuses sularaha pangaautomaadist väljavõtmine tuleb kvalifitseerida KarS § 201 lg 1 järgi, mitte arvutikelmusena KarS § 213 järgi.²⁷

Kriminaalkolleegium juhtis tähelepanu varasemas praktikas²⁸ väljendatud seisukohale KarS § 201 lg 1 teise teoalternatiivi ja KarS § 213 eristamisele seoses arvelduskontol oleva raha käsutamisega. Kannatanu arvelduskontol olev raha (vara) võib olla süüdistatavale usaldatud, s.o antud tema pädevusse, lepinguga või muul õiguslikul alusel. Omastamisega on tegemist siis, kui isik teeb selliseid toiminguid (nt rahaülekandeid), milleks teda volitatud ei ole, pöörates vara enda või kolmanda isiku kasuks. Vara usaldamisega ei ole aga tegemist juhul, kui arvelduskontole juurdepääsu võimaldavad vahendid satuvad isiku valdusesse (või saavad talle teatavaks) arvelduskonto omaniku nõusolekuta, samuti kui neid antakse talle vaid hoiule või edasiandmiseks ilma konto kasutamise ja käsutamise õigusega. Selles olukorras tuleb kõne alla arvutikelmuse koosseis (KarS § 213).²⁹

Eeltoodu alusel leidis kriminaalkolleegium, et olukorras, kus kannatanu usaldab enda vara süüdistatava kätte: ta annab süüdistatavale nõusoleku ja võimalused (pangakaardi ja PIN-koodi) enda arvelduskontole juurdepääsuks ning seal oleva raha käsutamiseks, ei saa rääkida andmete ebaseaduslikust sisestamisest KarS § 213 lg 1 tähenduses. **Kui süüdistatav pöörab kannatanu arvelduskontol olnud raha enda kasuks ulatuses, milleks kannatanu teda ei volitanud, siis on tegemist omastamisega KarS § 201 lg 1 järgi**, sest isik teeb selliseid toiminguid, milleks teda volitatud ei ole, pöörates vara enda või kolmanda isiku kasuks.³⁰

2.1.5. Pikaajalisest vangistusest tingimisi ennetähtaegne vabastamine ([1-09-14104/142](#))

Lahendis **1-09-14104/142** selgitas kriminaalkolleegium pikaajalise vangistuse kandnud süüdimõistetute tingimisi ennetähtaegset vabastamist.

Kriminaalkolleegium selgitas, et kuriteo raskusele antakse mõistetava karistusega hinnang süüdimõistva otsuse tegemisel, võttes arvesse isiku süü suurust ja üld- ning eripreventiivseid kaalutlusi. Järelikult ei ole ennetähtaegse vabastamise menetluse raames õigustatud veel kord osutada sellele, et raskete kuritegude eest mõistetav karistus peab süüdimõistetute mõjutamise kõrval andma ühiskonnale selge signaali, et õiguskord taunib niisugust käitumist otsustavalt ning rangeimal võimalikul viisil. **Toimepandud kuriteo ja selle eest mõistetud karistuse raskusel on ennetähtaegse vabastamise kontekstis eraldi kaal vaid küsimuses, millal tekib süüdimõistetul subjektiivne õigus nõuda ennetähtaegset vabastamist puudutava taotluse menetlemist.**³¹

Kriminaalkolleegium selgitas lisaks, et kohtupraktikas omaksvõetud³² seisukoha järgi, kuna KarS § 76 lg-s 4 kirjeldatud asjaolusid peab vaagima kogumis, on kohus õigustatud tõdema, et süüdimõistetute ei saa siiski vabastada põhjusel, et kuriteo toimepanemise asjaoludest või isiku varasemast elukäigust lähtuv ohuproгноos annab küllaldase põhjuse arvata, et ta jätkab

²⁷ RKKKo 1-18-117/65, p 10.

²⁸ RKKKo 3-1-1-114-12, p 8.

²⁹ RKKKo 1-18-117/65, p 11.

³⁰ RKKKo 1-18-117/65, p 12.

³¹ RKKKm 1-09-14104/142, p 20.

³² RKKKm 3-1-1-12-17, p-d 20-21 ja RKKKm 1-14-10087/66, p 33.

vabaduses kuritegude toimepanemist.³³ Sellisel juhul lasub kohtul aga süüdimõistetu enne tähtaega vabastamata jätmisel kohustus osutada nendele konkreetsetele kuriteo tehiooludele, mis vaatamata pikaajalise vangistuse kandmisele tema hinnangul jätkuvalt retsidiivsusrisiki suurendavad.³⁴

Lisaks märkis kriminaalkolleegium, et **selliste süütegude puhul, mille toimepanemise tõenäosust on suurendanud või suurendab alkoholi tarbimise risk, saab KarS § 75 lg 2 p 8 kohaselt süüdlasele kohustuseks määrata ka sotsiaalprogrammi(de) läbimise.** Kriminaalkolleegiumi viitas viimase aja kohtupraktikale³⁵, kus on KarS § 75 lg-le 4 tuginedes hakatud rakendama võimalust, mille järgi kohustatakse sotsiaalprogrammi läbimisele allutatud isikut enda kulul tegema laboratoorse vereanalüüsi, tuvastamaks alkoholi tarvitamist, või osalema alkoholi tarvitamise häire uuringus. Toodud juhul peab isik kohustuse täitmise kohta kindlaks määratud tähtjaks esitama kriminaalhooldusametnikule uuringu tulemused.³⁶

2.1.6. Liitkaristuse mõistmine jätkuva süüteo korral ([1-17-11432/93](#))

Lahendis **1-17-11432/93** selgitas kriminaalkolleegium liitkaristuse mõistmist jätkuva süüteo korral.

Kriminaalkolleegium selgitas, et liitkaristuse nii KarS § 65 lõike 1 (kuritegude hiljem tuvastatud kogum) kui ka lõike 2 (kohtuotsuste kogum) alusel saab mõista üksnes olukorras, kus enne ja pärast eelmist süüdimõistvat otsust on toime pandud erinevad karistatavad teod. See ei hõlma juhtusid, kus tegemist on ühe jätkuva kuriteoga, mis ulatub ajaliselt nii enne kui ka pärast seda kohtuotsust.³⁷ Jätkuv kuritegu on õigusliku teoühtsuse põhimõttest lähtuvalt üks tegu, mille eest saab mõista vaid ühe karistuse.³⁸ **Seega ei saa jätkuv kuritegu õiguslikult ühe teona olla käsitatav eraldivõetult nii teona, mis pandi toime enne süüdimõistvat kohtuotsust, kui ka teona, mis pandi toime pärast seda otsust KarS § 65 lõigete 1 ja 2 mõttes. Jätkuv kuritegu tuleb kvalifitseerida viimase osateo toimepanemisel kehtinud karistusseaduse järgi. Sellest tulenevalt peab viimase osateo ajal kehtinud seaduse järgi mõistma süüdistatavale reeglina ka karistuse. Kui jätkuv kuritegu pannakse toime enne ja pärast eelmist süüdimõistvat otsust, saab järelikult rääkida teost pärast selle kohtuotsuse kuulutamist KarS § 65 lg 2 mõttes.**³⁹

Lisaks selgitas kriminaalkolleegium, et KarS § 65 lg 2 alusel saab liitkaristuse moodustada üksnes juhul, kui kohtuotsuse tegemise ajaks on eelmise süüdimõistva otsusega jäänud osa karistusest veel ära kandmata.⁴⁰

2.1.7. Arusaamisvõimetus KarS § 141 mõttes ([1-18-1247/58](#))

Lahendis **1-18-1247/58** leidis kriminaalkolleegium, et isiku arusaamisvõime piiratuse ulatus on üksikjuhtumil konkreetse isiku vaimuseisundi eripära arvestades antav hinnang.

---

³³ RKKKm 1-09-14104/142, p 21.

³⁴ RKKKm 1-09-14104/142, p 22.

³⁵ Tartu Maakohtu 18. juuli, 28. augusti, 19. septembri ja 24. oktoobri 2018. a otsused asjades nr 1-18-5827, nr 1-18-5866, nr 1-18-5688 ning nr 1-18-7656.

³⁶ RKKKm 1-09-14104/142, p 24.

³⁷ RKKKo 1-17-11432/93, p 13. Vt ka viidatud RKKKo 1-17-7807/34, p 8 jj.

³⁸ RKKKo 1-17-11432/93, p 14. Vt ka viidatud RKKKo 3-1-1-4-04, p-d 8.2 ja 13.

³⁹ RKKKo 1-17-11432/93, p 15. Vt ka viidatud RKKKo 1-17-4243/30, p 13.

⁴⁰ RKKKo 1-17-11432/93, p 17.

Kriminaalkolleegium selgitas, et varasemas praktikas on leitud, et arusaamisvõimetus eeldab kannatanu vaimuhaigust või teadvusehäiret, mis pärsib oluliselt isiku taju ja võimet olukorda hinnata.⁴¹ Ainuüksi kannatanu vaimne alaareng ei anna veel alust eeldada tema abitusseisundit, kuna see ei välista igal juhul tema arusaamist tegevuse seksuaalsest iseloomust. Vaimse mahajäämuse võrdsustamine abitusseisundiga ei ole võimalik. Vastasel juhul tuleks seksuaalvahekorda vaimse alaarenguga isikuga alati käsitada vägistamisena KarS § 141 lg 1 mõttes.⁴² Seetõttu, kui isikul esinev vaimne puue pärsib tema võimet adekvaatselt aru saada iseenda ja ümbritsevate isikute tegevusest, on oluline ka hinnata, millises ulatuses on isiku arusaamisvõime piiratud. Tegemist on üksikjuhtumil konkreetse isiku vaimuseisundi eripära arvestades antava hinnanguga. Muu hulgas ei saa tähelepanuta jätta ka isiku enda selgitusi ja väljendatut (nt huvi suguelu vastu), kui seda on võimalik pidada isiku nn loomulikuks tahteks.⁴³ Selle väljaselgitamisel võivad osutuda relevantseks ka isiku varasemad kogemused ja käitumine (nt isiku varasem seksuaalkäitumine).⁴⁴

2.1.8. Integreerunud välismaalase Eestist väljasaatmine (1-17-9941/80)

Lahendis 1-17-9941/80 kordas kriminaalkolleegium varasemas praktikas⁴⁵ selgitatut, et kui isiku süü ja õiguskorra kaitsmise huvid annavad põhjust kaaluda integreerunud välismaalase Eestist väljasaatmist, tuleb kohtul esitada asjaolud, mis kaaluvad üles püsivate, s.h perekondlike sidemete katkemise asukohamaal. Muu hulgas ei tohi tähelepanuta jätta ka välismaalase sidemeid kodakondsusjärgses riigis.⁴⁶

Samuti kordas kolleegium varasemas praktikas⁴⁷ märgitut, et KarS § 54 lg 1 teises lauses sätestatud nõuet tuleb mõista selliselt, et niisugusel juhul tuleb väljasaatmist kohaldaval kohtul lisakaristuse mõistmist eriti üksikasjalikult põhjendada, näidates ära need erilised üldpreventiivsed kaalutlused, mis tingivad vaatamata süüdistataval perekonna olemasolule siiski tema Eestist lahkuma sundimise. **Kuna perekondlike sidemete tõttu on selline välismaalane lahutamatu seotud Eestiga, siis võib tema väljasaatmine lisakaristusena tulla kõne alla vaid juhul, kui seda õigustavad toimepandud kuriteo raskusest tulenev süü suurus ja õiguskorra kaitsmise huvid.**⁴⁸

Lisaks selgitas kolleegium, et KarS § 54 lg 1 alusel mõistetava sissesõidukeelu alammäär ei sõltu väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse §-s 7⁴ sätestatust. Mõistes süüdistatavale lisakaristuseks väljasaatmise koos sissesõidukeeluga, tuleb arvestada, et põhi- ja lisakaristus kogumis ei tohi ületada süüdistatava süü suurust⁴⁹. Kuna erinevalt haldusmenetlusest eelneb kriminaalmenetluses väljasaatmisele ja sissesõidukeelu kohaldamisele põhikaristuse mõistmine, ei pea KarS § 54 lg 1 alusel lisakaristusena mõistetav sissesõidukeeld ületama 5 aastat. KarS § 54 lg-s 1 pole sissesõidukeelu alammäära sätestatud.⁵⁰

---

⁴¹ RKKKo 3-1-1-48-11, p 9.2.

⁴² RKKKo 3-1-1-34-12, p 12.1.

⁴³ *Mutatis mutandis* RKKKm 3-1-1-108-15, p 16.2.

⁴⁴ RKKKo 1-18-1247/58, p 59.

⁴⁵ RKKKo 3-1-1-38-09, p-d 7-8 ja 10.

⁴⁶ RKKKo 1-17-9941/80, p 12.

⁴⁷ RKKKo 3-1-2-1-12, p 9.2.

⁴⁸ RKKKo 1-17-9941/80, p 13. Vt lisaks otsuses viidatud EIK 21. juuni 2005. a otsus asjas Pihlak vs. Eesti, p 42; 15. veebruari 2005. a otsus asjas Sulaoja vs. Eesti, p 62 ning 18. detsembri 1996. a otsus asjas Scott vs. Hispaania, p 74 ning RKKKo 3-17-1545/81.

⁴⁹ Vt nt RKKKo 3-1-1-18-17, p-d 13 ja 16.

⁵⁰ RKKKo 1-17-9941/80, p 16.

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Pikaajalise vahistuse kestva vajalikkuse hindamine ([1-16-2411/677](#))

Lahendis [1-16-2411/677](#) selgitas kriminaalkolleegiumi kogu koosseis, kuidas tuleb hinnata pikaajalise vahistuse kestvat vajalikkust.

Kriminaalkolleegium selgitas, et mõttes ja hinnates vahistuse proportsionaalsust, tuleb vahistuse vältimatu vajalikkuse nõude järgimiseks esiteks hoiduda faktiliste asjaolude pinnalt kergetäieliste järelduste tegemisest vahistamisaluse sedastamise ja seega vabadusõiguse riive kasuks. Teiseks tuleb silmas pidada, et vahistuse kestvaks lubatavuseks peavad vahistamisalused olemas olema kogu vahistuse jooksul. Muu hulgas tähendab see, et ka pika vahistuse kestva vajalikkuse põhjendamisel võib tugineda üksnes asjaoludele, mis on relevantset põhiseadusega lubatud vabaduspõhiõiguse riive aluse suhtes. Kolmandaks tuleb otsustada, kas vahistamisaluse olemasolule vaatamata ning riigi aktiivsust kriminaalmenetluse korraldamisel arvestades on vahistusega paratamatult kaasnev vabadusõiguse riive jätkuvalt proportsionaalne või on pikaajalise vahistusega jõutud sellise õigusriiklikult lubamatu valuläveni, millest alates on vabadusõiguse riive igal juhul välistatud ning isik tuleb vahi alt vabastada.⁵¹

Eeltoodut ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK)⁵² ning Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikat⁵³ vahistamise proportsionaalsuse hindamise kohta kokkuvõttes leidis kriminaalkolleegium, et **pikaajalise vahistuse kestva vajalikkuse (proportsionaalsuse) hindamisel tuleb kõigepealt analüüsida vahistamisaluse jätkuvat olemasolu. Selle sedastamise järel tuleb vaagida, kui aktiivselt ja ilma põhjendamatute viivitusteta on riik kriminaalmenetlust toimetanud, arvestades kriminaalasja keerukust ja mahukust, ning kas kriminaalmenetluse venimist on tinginud süüdistatava ja/või tema kaitsja käitumine.**⁵⁴

Vahistamisaluse olemasolu hindamisel on arvestatav näiteks **kahtlustatava käitumine selle terviklikkuses, tema eelnev elukäik ja isiklikud, perekondlikud ning majanduslikud suhted, aga ka teda vabaduses ümbritsev sotsiaalne keskkond.** Kuigi kuriteo raskus ei ole iseseisev vahistamisaluse, võib konkreetsetele asjaoludele tuginevalt olla põhjendatav, miks just selle kahtlustatava puhul võib **kuriteo raskusest** tulenev võimaliku karistuse raskus tingida kas kuritegude jätkuva toimepanemise või ka kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu. Lisaks süüdistuse kohaselt **varem toimepandud kuritegude jätkuva toimepanemise ohule** paigutub kõnealuse vahistamisaluse alla ka alles kriminaalmenetluse käigus ilmnenud õigusemõistmisevastaste kuritegude - nt tõendite hävitamise, muutmise või võltsimise - toimepanemise oht. Samuti on põhjust rääkida kriminaalmenetluses õigusemõistmisevastaste kuritegude toimepanemise ohust vahistamise alusena siis, kui on

---

⁵¹ RKKKm 1-16-2411/677, p 22.

⁵² EIK 28. novembri 2017. a suurkoja otsus asjas Merabishvili vs. Gruusia, p 222; 5. juuli 2016. a suurkoja otsus asjas Buzadji vs. Moldova, p-d 87 ja 90; 3. oktoobri 2006. a suurkoja otsus asjas McKay vs. Ühendkuningriik, p-d 41 ja 45; 5. juuni 2018. a otsus asjas Štvrtecký vs. Slovakkia, p 57–71; 23. septembri 2008. a otsus asjas Vrancev vs. Serbia, p 76; 22. mai 2012. a suurkoja otsus asjas Idalov vs. Venemaa, p 139; 21. juuni 2005. a otsus asjas Pihlak vs. Eesti, p 41; 15. veebruari 2005. a otsus asjas Sulaoja vs. Eesti, p 61; 26. oktoobri 2000. a suurkoja otsus asjas Kudla vs. Poola, p 110; 6. aprilli 2000. a suurkoja otsus asjas Labita vs. Itaalia, p 152; 26. jaanuari 1993. a otsus asjas W. vs. Šveits, p-d 29-30 ja 41-42; 26. oktoobri 2006. a otsus asjas Chraidi vs. Saksamaa, p-d 33 ja 48; 9. jaanuari 2003. a otsus asjas Shishkov vs. Bulgaaria, p 66; 8. aprilli 2004. a otsus asjas Belchev vs. Bulgaaria, p 82.

⁵³ RKKKm 3-1-1-80-07, p 13; RKKKm 3-1-1-30-08, p 10; RKKKm 1-15-9213/80, p-d 45–50; RKKKm 3-1-1-110-10, p-d 11 ja 15-16.

⁵⁴ RKKKm 1-16-2411/677, p 25.

tuvastatud, et isik on varem toime pannud õigusemõistmise-vastaseid kuritegusid või enda tegevusega tekitanud selliste kuritegude toimepanemise ohu.⁵⁵

Kriminaalkolleegium juhtis tähelepanu EIK praktikale⁵⁶, mille kohaselt **riigi aktiivsust kriminaalasja menetlemisel** ei saa analüüsida ega hinnata lahus menetletava kriminaalasja mahust ja keerukusest.⁵⁷ Lisaks ei ole põhjendatud jätta pikaajalise vahistuse proportsionaalsuse hindamisel riigi aktiivsust vaagides arvestamata ka süüdistatavate ja nende kaitsjate käitumist kriminaalmenetluses, s.o kriminaalmenetluse venimist tinginud süüdistatava ja tema kaitsja obstruktsiooni.⁵⁸

Vahistuse kestva põhjendatuse vaidlustamise korral tuleb kohtul vältimatult hinnata ka **KrMS § 143¹ ja vangistusseaduse § 102 alusel kehtestatud lisapiirangute põhjendatust**. KrMS § 143¹ lg 1 alusel kohaldatud suhtlemispiirangute põhjendatuse hindamisel peab kohus kaaluma, kas süüdistatava isoleerimine tema perekonnast on kriminaalmenetluse huvides jätkuvalt proportsionaalne. Kuna nii vabaduspõhiõiguse kui ka mistahes muu põhiõiguse riive intensiivsus ajas suureneb, eeldab selle jätkuv proportsionaalsus õiguste piiramise aluse kõrval riigi aktiivset tegevust kriminaalmenetluse toimetamisel.⁵⁹ Lisaks on süüdistataval ja kaitsjal võimalus pärast tunnistajate ja kannatanu(te) kohtus ülekuulamist taotleda suhtlemispiirangute uut põhjendatuse kontrolli. Samuti peavad nii prokurör kui ka kohus oma algatusel kaaluma, kas suhtlemispiirangu kohaldamine pärast tunnistajate ja kannatanute ülekuulamist on jätkuvalt põhjendatud.⁶⁰

Kriminaalkolleegium märkis, et **kriminaalmenetluse jätkudes võib vahistus mingil hetkel siiski muutuda ebaproportsionaalseks isegi juhul, kui esinevad jätkuvalt vahistamise alused**. Sellises olukorras peab kohus kaaluma isiku vahi all pidamise asendamist mõne kergemaliigilise tõkendiga, kusjuures kõige sobilikum alternatiiv vahi all pidamisele on üldjuhul elektrooniline valve.⁶¹

2.2.2. Vaimse alaarenguga kannatanu ja tunnistaja ülekuulamine kohtueelses menetluses ja nende ütluste avaldamine kohtulikul arutamisel ([1-18-1247/58](#))

Lahendis **1-18-1247/58** selgitas kriminaalkolleegium, millised erisused kehtivad vaimse alaarenguga kannatanu ja tunnistaja ülekuulamisel kohtueelses menetluses ja nende ütluste avamisel kohtulikul arutamisel.

Kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta täisealise, kuid vaimse alaarenguga kannatanu ja tunnistaja ülekuulamise erisusi kohtueelses menetluses ega näe ette nende ütluste avaldamise võimalusi kohtulikul arutamisel. Kriminaalkolleegium leidis, et tegemist on seaduselüngaga, mis on KrMS § 2 p 4 alusel tõlgenduslikult ületatav. KrMS §-de 70 ja 290¹ eesmärk on ühest küljest vältida alaealise korduvat ülekuulamist ja traumeerimist. Teisalt on sätete eesmärk tagada videosalvestamise, asjakohase väljaõppega menetleja (või erialaspetsialisti) kaasamise ja kahtlustatavale ning kaitsjale küsimuste esitamise võimaldamisega nii alaealise isiku ütluste kvaliteet kui ka kahtlustatava/süüdistatava kaitseõigus. Osutatu on oluline ka vaimse

⁵⁵ RKKKm 1-16-2411/677, p 26. Vt ka RKKKm 3-1-1-103-06, p-d 15 ja 16; RKPJKo 3-4-1-2-16, p-d 129-130.

⁵⁶ Nt EIK 21. juuni 2005. a otsus asjas Pihlak vs. Eesti, p 42; 15. veebruari 2005. a otsus asjas Sulaoja vs. Eesti, p 62 ning 18. detsembri 1996. a otsus asjas Scott vs. Hispaania, p 74.

⁵⁷ RKKKm 1-16-2411/677, p 30.

⁵⁸ RKKKm 1-16-2411/677, p 34.

⁵⁹ RKKKm 1-16-2411/677, p 40. Vt ka RKKKm 3-1-1-9-12, p-d 15 ja 19; RKKKm 3-1-1-69-14, p 9.1; RKKKo 3-1-1-54-16, p 31.

⁶⁰ RKKKm 1-16-4211/677, p 41. Vt ka RKKKm 3-1-1-69-14, p 9.4.

⁶¹ RKKKm 1-16-2411/677, p 43. Vt ka RKKKm 3-1-1-9-12, p 13; RKKKm 3-1-1-110-10, p-d 11 ja 15; RKKKm 3-1-1-9-12, p 13.

alaarenguga täisealise isiku ülekuulamisel, sest arvesse tuleb võtta tema arengutaset ja sellest tulenevat vajadust eritingimuste järele. Seetõttu ei saa lugeda piisavaks, et KrMS § 70 lg 2p-s 3 sätestatust lähtudes kohalduvad KrMS § 70 lg-d 2-4 vaimupuudega tunnistaja puhul vaid siis, kui tegemist on alaealisega. Ei ole välistatud, et vaimse alaarenguga isiku vaimne seisund ei võimaldagi teda kohtus küsitleda. Sellega haakuvalt on psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetluses võimalik jätta menetlusele allutatud isik kohtuistungile kutsumata, kui tema vaimne seisund ei võimalda tal kohtuistungil osaleda (vt KrMS § 395 ja § 400 lg 4). **Seega, tuginedes KrMS § 2 p-le 4, asus kriminaalkolleegium seisukohale, et vaimse alaarenguga täisealise kannatanu ja tunnistaja ülekuulamisel kohtueelses menetluses ning nende ütluste avaldamisel tuleb analoogia korras lähtuda §-des 70 ja 290¹ sätestatust.**⁶²

See tähendab, et sarnaselt KrMS § 70 lg-tes 1 ja 2 sätestatuga võib menetleja vaimse alaarenguga täisealise tunnistaja ülekuulamise juurde kutsuda erialaspetsialisti. Kui menetlejal endal asjakohane väljaõpe puudub, siis on erialaspetsialisti kaasamine ülekuulamise kohustuslik, kui tunnistaja on vaimse alaarenguga ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult tunnistaja psüühikale või on ülekuulamine seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega. Sel juhul tuleb sarnaselt KrMS § 70 lg-s 3 sätestatuga vaimse alaarenguga tunnistaja ülekuulamine videosalvestada, kui on kavas kasutada seda ülekuulamist tõendina kohtumenetluses, kus ei ole teda võimalik vaimse seisundi tõttu üle kuulata. Nagu sätestab KrMS § 70 lg 4, et on kahtlustataval õigus kohtueelse menetluse ajal videosalvestisega tutvuda, misjärel on kahtlustataval või kaitsjal võimalik esitada tunnistajale küsimusi. Tunnistaja ütlused on kohtumenetluses avaldatavad analoogia korras KrMS § 290¹ lg 1 alusel, misjärel on kohtul vajadusel võimalik esitada tunnistajale täiendavaid küsimusi (KrMS § 290¹ lg 2).⁶³

2.2.3. Isikulise tõendiallika ütluste usaldusväarsuse hindamine ([1-18-1247/58](#))

Lahendis **1-18-1247/58** selgitas kriminaalkolleegium isiku vanusest tulenevaid ütluste usaldusväarsuse hindamise kriteeriumeid.

Kriminaalkolleegium selgitas tuginedes varasemale praktikale⁶⁴, et ütluste kui isikulise tõendi hindamisel peab kohus võtma arvesse kõiki ütluste usaldusväarsust potentsiaalselt mõjutavaid asjaolusid, sh ka õiguskaitseorganite poole pöördumisele eelnenud sündmuste käiku ja seda iseäranis juhul, kui tegu on alaealise tõendiallikaga. Täiendavalt rõhutas kolleegium, et **mõistetavalt saab ütluste andja vanus olla asjaoluks, millega on võimalik mõistuspäraselt ja loogiliselt selgitada teatud ebakõlade esinemist tema ütlustes. Samas ei ole võimalik sellele argumendile tuginevalt eirata kõiki vastuolusid ja ütluste usaldusväarsuses kahtlusi tekitavaid muid asjaolusid.**⁶⁵

Lisaks selgitas kriminaalkolleegium, et reegeljuhtumil ei tõusetu kohtumenetluses küsimust sellest, kas isik on võimeline andma kriminaalmenetluses ütlusi või mitte, lahendatavaks küsimuseks on tavapäraselt vaid konkreetse ütlusteandja usaldusväarsus. Kohtupraktikas⁶⁶ on leitud, et tõendi tunnistamine usaldusväärseks tähendab peamiselt kohtu veendumust, et see tõend kajastab uuritava kuriteo tunnust ja et seda kajastust on võimalik kriminaalmenetluses ka taasesitada. Isikulise tõendiallika puhul tähendab see, et isik on olnud võimeline kõnesolevat sündmust tajuma, seda tajumise ja ütluste andmise ajavahemiku vältel mälus talletama, samuti suutlikkust seda tõepäraselt taasesitada ja meenutatavaid detaile selliselt väljendada, et see

⁶² RKKKo 1-18-1247/58, p 48.

⁶³ RKKKo 1-18-1247/58, p 49.

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-73-15, p 21. Vt ka otsuses viidatud RKKKo 3-1-1-10-17, p 8; RKKKo 1-15-10967/38, p 7; RKKKo 3-1-1-104-16, p 11; RKKKo 3-1-1-73-15, p 12.

⁶⁵ RKKKo 1-18-1247/58, p 37.

⁶⁶ RKKKo 3-1-1-100-15, p 16.

oleks teistele inimestele mõistetav. On ka oluline, et isik oleks võimeline siduma meenutatavat detaili konkreetse infoallikaga ehk olema võimeline eristama, mida ta koges ise ja millest sai teadlikuks teise isiku või teabekandja vahendusel. Teisisõnu peab kohus teatud juhtudel kujundama esmalt seisukoha, kas konkreetne isik üldse vastab nimetatud tingimustele, et alles seejärel lahendada tema ütluste usaldusvääruse küsimus.⁶⁷ **Hindamaks isiku võimet anda eelkirjeldatud nõuetele vastavalt ütlusi, võib esineda vajadus rakendada mitteõiguslikke eriteadmisi. Kuigi hinnang tõendi usaldusväärusele on õiguslik otsustus, mille peab andma kohus, saab kohus enne õigusliku hinnangu andmist kasutada menetluslikult oluliste asjaolude väljaselgitamiseks eksperdi abi.**⁶⁸

2.2.4. Isiku, kelle suhtes on KrMS § 202 lg 1 alusel kriminaalmenetlus lõpetatud, tsiviilkostjana menetlusse kaasamine ([1-16-4665/224](#))

Lahendis **1-16-4665/224** selgitas kriminaalkolleegium isiku kaasamist tsiviilkostjana menetlusse, kui tema suhtes on KrMS § 202 lg 1 alusel kriminaalmenetlus lõpetatud.

Kriminaalkolleegium selgitas, et **kui süüdistatava suhtes on menetlus lõpetatud, siis tema tsiviilkostjana kriminaalmenetlusse hilisema kaasamisega ei ole topeltkaristamise keeldu rikutud.** *Ne bis in idem*-põhimõtte ei hõlma kriminaalsüüdistusega sarnaste asjaolude põhjal hilisemat tsiviilvaidluse lahendamist. Kuna KrMS § 38¹ lg 1 p 1 alusel saab kannatanu esitada nõude, mille eesmärk on kannatanu hüveolukorra taastamine või heastamine, on tsiviilhagil kriminaalmenetluses hüvituslik, mitte karistuslik iseloom. Kriminaalmenetluses ei lahendata tsiviilkostja süüküsimust ega kohaldata tema suhtes kriminaalõigusliku olemusega meetmeid. Ainus tsiviilkostjat puudutav tagajärg kriminaalmenetluses on tsiviilhagi võimalik rahuldamine, millel puudub igasugune karistusõiguslik iseloom.⁶⁹

Lisaks leidis kriminaalkolleegium, et kuigi üldjuhul tuleb kriminaalmenetluse lõpetamisel jätta tsiviilhagi läbi vaatamata (KrMS § 296² lg 1 p 4 ja § 310 lg 2), siis on Riigikohus varem selgitanud, et KrMS § 202 lg 2 kohaldamisel pole kohtul alust kriminaalmenetlust lõpetades tsiviilhagi läbi vaatamata jätta.⁷⁰ Eelnev kehtib ka olukorras, kus KrMS § 292 lg 2 p 1 alusel pandi isikule kohustus hüvitada kannatanule kahju ulatuses, mis on väiksem tsiviilhagis nõutust. Kui isik täidab talle pandud kohustused tähtaegselt, ei ole kriminaalmenetluse uuendamiseks alust ning kannatanu saab esitada oma nõude täitmata osas tsiviilkohtumenetluses.⁷¹ **Eeltoodu alusel leidis kriminaalkolleegium, et kannatanu saab samamoodi panna tsiviilõigusliku nõude maksma kriminaalmenetluses ka isiku suhtes, kelle osas kriminaalmenetlus lõpetati kannatanule kahju hüvitamise kohustust panemata. Kui aga menetlus teiste süüdistatavate suhtes jätkub ja tsiviilhagi ei ole lahendatud, ongi ainus võimalus seda teha konkreetse isiku suhtes kriminaalmenetluse lõpetamise järel tema tsiviilkostjana kaasamise kaudu.**⁷² Seejuures peab kohus tsiviilkostjana menetlusse kaasama iga isiku, keda ei kahtlustata ega süüdistata kuriteos, millega seoses tsiviilhagi on esitatud, kuid kelle vastu on kannatanu esitanud kriminaalmenetluses lubatava nõude. **Kuivõrd isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus KrMS § 202 lg 1 alusel lõpetatud, võib endiselt kanda varalist vastutust kahju eest, mis on tekitatud kaassüüdistatavate suhtes jätkuva**

---

⁶⁷ RKKKo 1-18-1247/58, p 53.

⁶⁸ RKKKo 1-18-1247/58, p 54.

⁶⁹ RKKKo 1-16-4665/224, p 24.

⁷⁰ RKKKm 3-1-1-3-17, p 39.

⁷¹ RKKKm 3-1-1-33-17, p 15.

⁷² RKKKo 1-16-4665/224, p 25.

kriminaalmenetluse esemeks oleva teoga, vastab ta KrMS § 39 lg 1 p 1 järgi tsiviilkostja tunnustele.⁷³

2.2.5. Prokuröri apellatsiooniõigus lühimenetluses ([1-17-7305/38](#))

Lahendis **1-17-7305/38** leidis kriminaalkolleegium tuginedes varasemale praktikale⁷⁴, et kuna prokuratuur ei saa lühimenetluses vaidlustada eraldivõetult vaid süüdistatavale mõistetud karistust, ei saa ringkonnakohus süüdistatava karistust prokuröri apellatsiooni alusel raskendada, kui maakohtuga süüdistatava õigeksmõistmises nõustutakse. Teisisõnu **saab ringkonnakohus lühimenetluses prokuröri apellatsiooni alusel süüdistatavale mõista raskema karistuse juhul, kui maakohus on süüdistatava (osalisel) õigeksmõistmisel eksinud.**⁷⁵ Täiendavalt leidis kriminaalkolleegium, et raskendades lühimenetluses prokuröri rahuldamata jäetud apellatsiooni alusel süüdistatava karistust, rikkus ringkonnakohus oluliselt kriminaalmenetlusõigust KrMS § 339 lg 2 tähenduses.⁷⁶

2.2.6. *Reformatio in peius* keeld väärteomenetluses ([4-17-1195/50](#))

Lahendis **4-17-1195/50** kordas kriminaalkolleegium varasemas praktikas⁷⁷ väljendatud seisukohta, et kui Riigikohus tühistab kohtuotsuse üksnes menetlusaluse isiku kaitsja kassatsiooni alusel ja saadab väärteosja maakohtule uueks arutamiseks, peab asja uuesti arutav kohus arvestama väärteomenetluse seadustiku (VTMS) §-st 2 ja *mutatis mutandis* KrMS § 341 lg-st 5 tuleneva *reformatio in peius*-keelu põhimõttega. Kriminaalkolleegium selgitas lisaks, et muu hulgas tähendab see, et **maakohus ei või asja uuesti lahendades mõista menetlusalusele isikule raskemat karistust võrreldes selle karistusega, mis mõisteti tühistatud kohtuotsusega.**⁷⁸ Rikkudes *reformatio in peius* keeldu ja mõistes menetlusalusele isikule raskema karistuse võrreldes selle karistusega, mis mõisteti tühistatud kohtuotsusega, rikub kohus oluliselt väärteomenetlusõigust VTMS § 150 lg 2 mõttes.⁷⁹

---

⁷³ RKKKo 1-16-4665/224, p 26.

⁷⁴ Vt RKKKo 3-1-1-81-12, p 14–16; RKKKo 3-1-1-99-07, p 9; RKKKm 3-1-1-21-11, p 17.

⁷⁵ RKKKo 1-17-7305/38, p 52.

⁷⁶ RKKKo 1-17-7305/38, p 49.

⁷⁷ RKKKo 3-1-1-31-16, p 9.

⁷⁸ RKKKo 4-17-1195/50, p 11. Vt *mutatis mutandis* RKKKo 3-1-1-99-09, p 13.

⁷⁹ RKKKo 4-17-1195/50, p 12.